

رسانه‌های اجتماعی پشتیبان ساحت‌های تربیتی

صادق حامدی نسب
دکترای برنامه‌ریزی درسی

ساحت در لغت‌نامه فارسی معین به معنای خانه، درگاه و آستانه آمده است، ولی مقصود از ساحت در حوزهٔ تعلیم و تربیت، محدوده و دامنهٔ خاصی است که مجموعه‌ای از رفتارها و فعالیت‌های تعلیم و تربیت در آن حوزه و دامنه قرار می‌گیرند (مبانی نظری سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰). رسالت آموزش و پرورش تربیت انسانی است که به حیات طیبه برسد و بر اساس سند تحول بنیادین لازم است دانش‌آموزان در ساحت‌های تربیتی شش‌گانه اعتقادی، عبادی و اخلاقی، زیستی و بدنی، اجتماعی و سیاسی، اقتصادی و حرفه‌ای، علمی و فناوری، و هنری و زیبایی‌شناختی تربیت شوند. همهٔ عناصر دخیل در آموزش و پرورش، از جمله معلمان، موظف هستند تربیت همه‌جانبهٔ دانش‌آموزان را در همهٔ ساحت‌ها مدنظر قرار دهند. با توجه به اینکه دانش‌آموزان اوقات زیادی از زمان خود را صرف رسانه‌های اجتماعی می‌کنند، در این میان رسانه‌هایی مانند تلویزیون، رادیو و شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در این زمینه دارند.

لازم به ذکر است، رسیدن شاگردان به اهداف و سیاست‌های کلان در سند تحول بنیادین نیازمند رشد و پرورش همه‌جانبهٔ آن‌ها در همهٔ ساحت‌هاست و توجه زیاد به یک بعد و غفلت از ابعاد دیگر، دانش‌آموزان را دچار سیری فقه‌رایی در تربیت می‌کند و فعالیت‌های یاددهی و یادگیری نیز بی‌اثر خواهند بود. در ادامه، نقش رسانه‌های اجتماعی در هر یک از ساحت‌های تربیتی بیان شده است:

۱. ساحت تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

یکی از راهبردهای مهم آموزش مسائل دینی و اعتقادی، آموزش غیرمستقیم شاگردان است، تأثیر این نوع آموزش‌ها از آموزش‌های مستقیم درس بیشتر است. بر این اساس، نقش آموزش این مسائل از طریق رسانه‌های اجتماعی مهم جلوه می‌کند. برنامه‌های متنوع صداوسیما شاهد این مدعا هستند. شبکهٔ تلویزیونی قرآن و رادیو زیارت و رادیو مقاومت به‌طور خاص به مسائل اعتقادی، عبادی و اخلاقی می‌پردازند. سایر شبکه‌ها نیز در لابه‌لای برنامه‌های خود و به‌ویژه به هنگام اذان، به‌صورت ویژه این مسائل را پیگیری می‌کنند. برای مثال، برنامهٔ مخاطب خاص که از شبکهٔ سوم سیما پخش می‌شود، با ارائهٔ برنامه‌های زنده از مکان‌های مذهبی و زیارتی از نظر دینی شاگردان و مخاطبان را تقویت می‌کند. علاوه بر این‌ها، سایر رسانه‌های اجتماعی مانند وبگاه‌ها، وب‌نوشت‌ها و شبکه‌های اجتماعی با ارائهٔ محتواهای مذهبی و اعتقادی به تربیت دینی شاگردان کمک می‌کنند.

۲. ساحت تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی

با وجود کرونا در چند سال اخیر و ارائه مجازی درس‌ها، تعداد زیادی از یادگیرندگان با مهارت‌های اجتماعی و حتی مهارت‌های سیاسی بیگانه شده‌اند. بر این اساس، رسانه‌های اجتماعی و به‌ویژه آموزش‌های تلویزیونی می‌توانند در یاددهی این مهارت‌ها نقش مهمی داشته باشند. تلویزیون و رادیو گرچه فرصتی برای آموزش یک‌طرفه و غیرمستقیم به وجود می‌آورند، اما فعالیت شاگردان در فضای مجازی و به‌ویژه در شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها زمینه برقراری ارتباط واقعی شاگردان را با دوستان، هم‌سالان و اقوام فراهم می‌آورد و فرصت مناسبی برای تمرین مهارت‌های اجتماعی و سیاسی شاگردان است. برای مثال، در شبکه دانش‌آموزی شاد دانش‌آموزان می‌توانند به راحتی با دوستان، هم‌سالان و معلمان خود ارتباط چندگانه برقرار کنند. علاوه بر این‌ها، در همین شبکه شاد، بسیاری از مدرسه‌ها انتخابات شورای دانش‌آموزی را به صورت مجازی برگزار می‌کردند و شاگردان می‌توانستند علاوه بر نامزدی در انتخابات و تبلیغات در فضای مجازی، به نامزد موردنظر خود رأی بدهند. بنابراین، فرصت مناسبی برای تربیت سیاسی و اجتماعی آن‌ها فراهم می‌شد تا بتوانند در امور مدرسه مشارکت داشته باشند.

۳. ساحت تعلیم و تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

وجود کرونا در چند سال اخیر و دور بودن دانش‌آموزان از حضور در کلاس درس باعث شد بسیاری از فعالیت‌ها و کارگاه‌های هنری به صورت مجازی برگزار شوند و احتمالاً اثربخشی لازم را نداشته باشند. بر این اساس، نقش رسانه‌های اجتماعی پررنگ شد، چراکه برنامه‌های تلویزیونی، رادیویی و مواد و منابع به اشتراک گذاشته شده در شبکه‌های اجتماعی برای آموزش مهارت‌های هنری به دانش‌آموزان فرصت خوبی فراهم کردند. برای مثال، برنامه‌های آموزش هنر و کاردستی شبکه‌های آموزش و پویا امکان خوبی برای آموزش این مهارت‌ها هستند. علاوه بر این‌ها، صفحه‌ها، کانال‌ها و گروه‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها نیز بستر مناسبی برای ایده‌گرفتن شاگردان از تولیدات هنری محسوب می‌شوند. به عنوان مثال، صفحه مجازی tazyin.madares@ نمونه کاردستی‌ها و تزئیناتی را برای کلاس‌ها و مدرسه‌ها ارائه می‌دهد. هم‌معلمان و کارکنان آموزشی و هم دانش‌آموزان می‌توانند از تولیدات این صفحه ایده بگیرند و آن‌ها را در کلاس و مدرسه اجرا کنند.

۴. ساحت تعلیم و تربیت زیستی و بدنی

با استفاده از رسانه‌های اجتماعی می‌توان احترام به طبیعت و تعهد به حفاظت از محیط‌زیست را در دانش‌آموزان ارتقا داد. علاوه بر این، با کمک این رسانه‌ها می‌توان نحوه رعایت بهداشت جسمی و روانی را آموزش داد. بسیاری از برنامه‌های تلویزیونی به صورت مستقیم و غیرمستقیم مهارت‌های حفاظت از محیط‌زیست اعم از جنگل، دریا و بوستان را آموزش می‌دهند. علاوه بر این‌ها، به‌ویژه در ایام کرونا که رعایت مسائل بهداشتی اهمیت ویژه‌ای داشت، رسانه‌های اجتماعی با برنامه‌های متنوع و در قالب‌های نمایش‌های صوتی و دیداری به این موضوع می‌پرداختند. در حال حاضر، شبکه سلامت در برنامه‌های تلویزیونی، به‌طور خاص موضوع سلامت بدن را پیگیری می‌کند. دانش‌آموزان می‌توانند با دنبال کردن این شبکه یا برنامه‌های متنوع دیگر که از طریق صداوسیما پخش می‌شود، به این موضوع مهم بپردازند. علاوه بر این‌ها، سایر رسانه‌های اجتماعی مانند شبکه‌های اجتماعی نیز نقش مهمی در درونی کردن احترام به طبیعت و حفاظت از آن و همچنین رعایت مسائل بهداشتی برای سلامتی دارند.

مقاله بررسی نقش رسانه در نظام تربیتی
سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

۵. ساحت تعلیم و تربیت علمی و فناورانه

بخش اعظم یادگیری‌های انسان به‌ویژه در دوره‌های تحصیلی بالاتر، به‌صورت غیررسمی و خارج از محیط کلاس درس و مدرسه اتفاق می‌افتد. همچنین، دانش‌آموزان مدت کوتاهی از یک شبانه‌روز را در محیط‌های آموزشی می‌گذرانند. با توجه به رشد بی‌رویه فناوری اطلاعات و ارتباطات، اوقات زیادی از شاگردان صرف استفاده از رسانه‌های اجتماعی و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی می‌شود. بر این اساس، نقش یادگیری‌های غیررسمی شاگردان از طریق رسانه‌های اجتماعی پررنگ است و تولید محتواهای آموزشی متناسب با سن و جنسیت در این رسانه‌ها می‌تواند بخش اعظم یادگیری‌های شاگردان را شامل شود. از شبکه‌های تلویزیونی، شبکه آموزش به‌طور خاص با ارائه برنامه‌های متنوع آموزشی به آموزش رسمی و غیررسمی شاگردان می‌پردازد. علاوه بر این‌ها، سایر شبکه‌ها و به‌ویژه شبکه چهار نیز سهم مهمی از این آموزش را بر عهده دارند. همچنین، برنامه‌های متنوع رادیویی مثل رادیو فرهنگ و سایر امواج رادیویی در این باره دخیل هستند. سایر رسانه‌های اجتماعی مانند وبگاه‌ها، وب‌نوشت‌ها، شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها نیز در آموزش شاگردان سهم عمده‌ای دارند. شبکه دانش‌آموزی شاد به‌صورت رسمی و سایر محتواهای ارائه‌شده در شبکه‌های اجتماعی به‌صورت غیررسمی در تربیت علمی و فناورانه شاگردان نقش ایفا می‌کنند.

۶. ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

بسیاری از دانش‌آموزان، به‌ویژه در دوره ابتدایی، با نکات شغلی و اقتصادی آشنا نیستند. وجود برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی مرتبط با موضوعات اقتصادی و شغلی متناسب سن هر دوره تحصیلی می‌تواند آن‌ها را برای آینده شغلی و حرفه‌ای‌شان آماده کند. علاوه بر این‌ها، وجود محتواهای چندرسانه‌ای، اعم از عکس، فیلم، کاریکاتور در شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها، می‌تواند پتانسیل خوبی برای آشنا کردن شاگردان با این مسائل باشد تا بتوانند در دوران دانش‌آموزی استعدادها و علاقه‌های حرفه‌ای‌شان را کشف و در جهت رشد این استعدادها حرکت کنند تا در آینده نیز نقش خود را به‌عنوان شهروندی مولد و کارآفرین ایفا کنند. از جمله برنامه‌های تلویزیونی که در این زمینه تا حدودی توانسته است در آشنایی دانش‌آموزان با حرفه‌های گوناگون و نحوه سودآوری آن‌ها نقش‌آفرینی مؤثری داشته باشد، برنامه «میدون» است. در این برنامه، صاحبانی کارآفرین از مشاغل گوناگون حرفه خود را معرفی و حدود و ثغور درآمدزایی خود را بیان می‌کنند.

سایر رسانه‌های اجتماعی مانند وبگاه، وب‌نوشت‌ها، ویکی‌ها و بسیاری از صفحه‌ها، کانال‌ها و گروه‌های کاری شبکه‌های اجتماعی که تولیدات خانگی و صنعتی خود را در فضای مجازی عرضه می‌کنند، می‌توانند، به‌صورت غیررسمی، امکان خوبی برای آشنایی شاگردان با شغل‌های گوناگون و رشد سواد مالی آن‌ها باشند.

شکل ۱. ارتباط این ساحت‌ها با رسانه‌های اجتماعی را نشان می‌دهد. همان‌طور که می‌بینید، ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با انواع رسانه‌های اجتماعی در ارتباط دوطرفه هستند و مسلم است برای تربیت همه‌جانبه شاگردان نیز با هم ارتباط تنگاتنگی دارند.

شکل ۱. ارتباط رسانه‌های اجتماعی با ساحت‌های تربیتی

منبع

۱. میانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰). تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.